

A Román Népköltársaság alkotmánya kimondja »A Román Népköltársaság nemzeti kisebbségei teljesen egyenjogúak a román néppel«. A népi demokratikus államhatalom által biztosított politikai-kulturális egyenlőség felvirágoztatta a nagy haladó múlttal rendelkező erdélyi irodalomtörténetírást. Ennek bizonyítéka az Utunk, az Iro-

dalmi Almanach és a romániai magyar nyelvű sajtó hasábjain megjelent magas színvonalú irodalomtörténeti tanulmányok és kritikák. Ezt bizonyítják az ismertetett, sok szempontból úttörő kezdeményezést jelentő »Haladó hagyományaink«-sorozat eddig megjelent kötetei is.

Rejtő István

TURGENYEV : EGY VADÁSZ FELJEGYZÉSEI

Fordította : Áprily Lajos Új Magyar Könyvkiadó, Budapest 1953.

Az Orosz Remekírók sorozatának izléses köteteként jelent meg Áprily Lajos fordításában I. SZ. Turgenyev első jelentős alkotása, az *Egy vadász feljegyzései*. A magyar olvasók előtt eddig sem volt ismeretlen ez a mű, hiszen, már 1885-ben olvashatták Csopeli László fordításában (*A vadász iratai*), s azután is több részletét tették közzé új fordításokban. Az egész mű 1950-ben jelent meg újra Révai kiadásában, Áprily Lajos fordításában, *Egy vadász feljegyzései* címen. A mostani kiadás ennek a szövegét közli a fordító néhány módosításával.

Az Új Magyar Könyvkiadó fontos feladatot teljesített, mikor hatalmas példányszámban (12 000) tette ismét hozzáférhetővé Turgenyev remekművét.

Újra el kell olvasnunk, hogy lássuk, mennyire fogyatékos volt az a kép, amelyet polgári esztétikusaink terjesztettek Turgenyevről. Reviczky Gyula két versében még bátran vallotta, hogy Turgenyev a gyilkosok Oroszországában »csalárdok közt az igazsághoz áll« (*A Volkov-temető*), s »A jobbágyok hideg napu hazája Benned vigasztaló fiát is áldja.« (*Turgenyev*), de Babits Mihály már nem a harcos író, hanem a »tisztá művészt« csodálja benne. Szerinte a *Vadász iratai* sem iránymű, hanem »pasztellképek« gyűjteménye: halovány, méla tájrajzok s époly finom és méla tájrajzai a lélek tájainak.« (Babits Mihály: Az európai irodalom története XIX. és XX. század.) Szerb Antal szerint Turgenyev a »bűnbánó nemes«, »előkélő, halk, tartózkodó, mindvégig úgy viselkedik, mint egy nagyúri műkedvelő. (Szerb Antal: A világirodalom története III. k.) Voinovich Géza a »sláv szomorúságot« s az »életközönyt« emeli ki Turgenyev egyéniségéből. (Voinovich Géza: Regényírók.)

Valóban, amit Turgenyev maga körül látott; csak szomorúságot ébreszthetett

benne. 1818-ban született Orjol városában Apja elszegényedett nemes, nyugalomba vonult tábornok; de anyja óriási birtok tulajdonosa volt. Kisgyermekkorát a negyven-szobás családi kúriában töltötte Szpasszkójában, ahol tanúja lehetett, hogyan keseríti meg anyja féktelen zsarnokságával családjának és jobbágyainak életét. A szívtelen nemesasszony két szolgáját száműzette csak azért, mert azok nem hajoltak meg-tisztelettel előtte. Egy napon pedig valameny-i kertészét megfenyítette, mert valaki égyik virággyáról letépett egy szál tulipánt.

Turgenyev otthona kicsinyített képe volt a cári Oroszországnak, a népek börtönének. A jobbágytartó urak mindenütt kegyetlenül kizsákmányolták a parasztokat. Adhatták — vehették őket, mint akármilyen más portékát, ítelkezhettek felettük, verték, kínozták őket. A jobbágyparasztoknak saját használatukra lehettek ugyan kis telkeik, de sokszor hetenként 5 napot is a földesúri földeken kellett dolgozniuk, s még saját gazdaságuk terményeiből is kötelesek voltak obrokot (dézsmát) fizetni uraiknak.

Turgenyev igen hamar öntudatra ébredt, s tisztán látta az orosz élet embertelenségeit. Szentül megfogadta, hogy egész életében az orosz nép felszabadításáért fog harcolni. Kilencéves volt, amikor családjával együtt Moszkvába költözött, s középiskolái elvégzése után először Moszkvában, majd Péterváron és Berlinben folytatta egyetemi tanulmányait. A legnagyobb hatással Hegel és Belinszkij volt rá.

A kor haladó orosz értelmisége az ország fejlődésének kerékkötőjét a jobbágy-ság intézményében látta, s harca céljának éppen a parasztság felszabadítását tűzte ki. A nagy cél megvalósításának elképzelése azonban két táborra szakította őket: a Belinszkij

mögött felsorakozó forradalmi demokratákra (Dobroljubov, Gercen, Nyekraszov, Csernisevskij) és a reformpárti, liberális nemesi csoportra (Lev Tolsztoj, Goncsarov, Dosztovjevskij).

Turgenyev sokat tanult Belinszkijtól, de osztályának korlátait sohasem sikerült teljesen áttörnie. Már ifjúkorában a liberális nemesi irányhoz csatlakozott s élete végéig megmaradt »a fokozatos fejlődés hívének« — ahogyan saját magát nevezte. Lenin szerint »Turgenyev irtózott Dobroljubov és Csernisevskij paraszti demokratizmusától«.

A két tábor közötti ellentét a 40-es években és az 50-es évek elején még nem éleződött ki. Maga Turgenyev is első nagy leleplező írását, az *Egy vadász feljegyzései*-t, a Nyekraszov által szerkesztett *Kortárs* (Szovremennjyik) c. folyóiratában tette közzé folytatásokban 1847—51-ig. Írásai sikerén felbuzdulva 1852-ben külön könyvben is megjelentette a *Kortársban* Rözölt elbeszéléseket *Egy vadász feljegyzései* címen, sőt még a 70-es években is folytatta kedvenc témáját, s (halála előtt három évvel) 1880-ban újra kiadta könyvét. Ez a kiadás 25 elbeszélést tartalmazott, köztük az újonnan készült *Csertophanov vége*, *Élő eréklye* és *Zörög!* címűeket.

Az új magyár fordítás az *Egy vadász feljegyzései* 1880-i kiadásának 25 elbeszélést tartalmazza. Olvasása közben széles körképben tárul fel előttünk az 1840-es évek Oroszországának vidéki élete. Szinte megszámlálhatatlan sorban, színes változatosságban vonulnak fel előttünk a különböző alakok, akiknek mindegyike egy-egy életsors hordozója.

Külső szerkezeti szempontból a sok apró képet a vadász alakja foglalja egységbe. A Vadász maga az író, aki annyira telítve van mondanivalóval, hogy belemarkol élményei gazdag tárába, és pazarolva szórja ki megfigyelései gyümölcseit. S az író minden szava egyre irányul: az orosz élet sivárságának feltárására. Eppen ez a művészi szándéka biztosítja a mű igazi egységét. Nem akar hosszabban elidőzni egy-egy alakjánál, gyorsan felvázolja őket s már megy is tovább, mert újabb alakok várják, akik más oldalról világítják meg mondanivalóját.

A vadász alakjának megrajzolásával nem is sokat bibelődik az író. Csak annyit tudunk meg róla, hogy Pjotr Petrovicnak hívják, s földbirtokos. Nagypja hatalmaskodó ember volt, aki nyomta a szegény jobbágyot. Gyermekkorában francia nevelője volt, Szpasszkojban nőtt fel édesanyja nemesi kúriájában. Kísérőjét Jermolájnak, kutyáját pedig Diankának hívják. Furcsa egy vadász.

Meglehetősen rosszul lő. Főként szalonkára, nyírfajdra vadászik, s csak a legrosszabb esetben vadkacsára. Azt várnók tőle, hogy izgalmas vadászkalandjairól beszél, s meglepődve tapasztaljuk, hogy ezt a vadászt inkább az ember és a táj érdekli.

A könyv egy kicsit hasonlít Gogol »Holt lelke« c. regényéhez. Ott Csicsikov, itt a vadász járja az orosz vidéket s írja le élményeit. Szándékban is közel áll egymáshoz a két író: mindketten a feudális Oroszország elmaradottságát akarják feltárni. De míg Gogol inkább a földesurak gazdálkodásában mutat rá az elmaradottság okaira, addig Turgenyev figyelmé elsősorban az orosz jobbágyparasztság életére irányul, s a földesurakkal is csak azért foglalkozik, hogy bemutassa bennük a jobbágyság elnyomóit. Ezért írta a könyvről Belinszkij: »A szerző olyan oldalról közelíti meg a népet, amelyről eddig még senki sem közeledett felé«.

Az alakok színes galériájában ott találjuk a vidéki orosz társadalom minden képviselőjét: parasztokat, cselédeket, földesurakat, egytelkes gazdát, kereskedőt, iparost, ipánt, cancellistát, járási orvost, nyugalmazott cári katonatisztet s — tehetéstelen művészt. Férfiakat, nőket, gyermekeket. A könyv igazi hőse a sokszínű orosz ember.

A szereplők ilyen nagy tömegét az író főként a közvetlen jellemzés eszközeivel mutathatja be. Alakrajzai a leglényegesebb vonásokra szorítkoznak: életkor, arc, külső, jellem. Mintha festő volna, nem hagyhatja kétségben olvasóját az alakok külseje felől. Még a legfutólagosabban megjelenő alakokra is van gondja: lássuk magunk előtt pontosan legalább a külsejét. »Petya, egy körülbelül negyvenéves szolga, barna, himlőhelyes arcú, kiugrott az istállóból egy szürke, meglehetősen jóformájú csüdörrel.« (*Lebegyany.*) Egy mondat, egy jelenet: kész genre-kép, meg is lehetne festeni.

Ez a sok színes alak mind a könyv eszméi mondanivalóját van hivatva kifejezni: az egyszerű orosz emberben hatalmas értékek rejlenek. Az orosz muzsik nem hitványabb uránál, sőt, sok tekintetben különb nála. De az orosz jobbágy élete embertelen. Mintha Belinszkij Gogólhoz intézett levelét illusztrálná a könyv: Oroszország »olyan ország borzalmas képet mutatja, ahol emberek emberekkel kereskednek... ahol nincs semmiféle személy-, becsület- és vagyonbiztonság, sőt még rendőri rend sincs...« S a könyv olvasása után ugyancsak Belinszkijjal együtt vonjuk le a végső tanulságot: Oroszország legegtebévőbb problémája a jobbágyság eltörlése.

S hogy a kortársak éppen ezt a tanulságot vonták le a könyvből, azt mi sem bizonyítja.

jobban, mint hogy a kinyomatás engedélyezése miatt L.vov cenzort elbocsátották hivatalából, s magát Turgenyevet másfél évre családi birtokára száműzték. Fennmaradt az akkori népművelési miniszter titkos feljegyzése, amely szerint Turgenyev könyvének »jelentős része határozottan arra irányul, hogy lealacsonyítsa a földesurakat, akiket általában vagy neveltség és torzított vagy még gyakrabban becsületüket sértő módon mutat be... A földesurakra vonatkozó ennyire kedvezőtlen vélemény elterjedése kétségtelenül arra szolgálhat, hogy kibérbítse a nemesi rend iránti tiszteletet a többi renndhez tartozó olvasók részéről».

Eszméi mondanivalójának kidomborítására főként azok az elbeszélések és rajzok alkalmasak, amelyekben szembeállítja a parasztokat a földesurakkal: *Hor és Kalinics*, *Lgov*, *Az ispán*, *Két földbirtokos* stb. Az író vigyáz arra, hogy ki ne fáradasson olvasóit, s ezért a »meglehetősen érdekes» esetekről számoltatja be vadászát. Ezek az »esetek» azonban nem egyediségükben érdekesek, hanem éppen tipikus jellegüknél fogva. A vadász — látszólag — nem foglal állást, élményeiből nem von le semmiféle tanulságot, de igazi állásfoglalását elárulja előadásának hangja, amely a látó irraságtól a keserű szatíráig minden változatot feltüntet.

A kötet első elbeszélése, *Hor és Kalinics*, annak köszönhetette nagy népszerűségét, hogy benne az író páratlan művészettel állította egymással szembe a haszontalan orosz jobbágytartó úr és a kiváló jobbágy alakját. Az elbeszélésnek alig van cselekménye, csak annyi, hogy a vadász megismerkedik egy földesúrral és két jobbágygal, s mégis felejthetetlenül emlékeztetükbe vésődik mind a három alak. Polutikin kisbirtokos földesúr. Mikor őt mutatja be az író, hangja egyszerre gúnyos csengésűvé válik. »Szenvedélyes vadász, tehát kitűnő ember« — kezdi el jellemrajzát. Kitűnősege illusztrálására azután nem is tud egyebet felhozni, viszont annál részletesebben tárja fel azt a »néhány gyarlóságot«, »számot igazán nem tevő fogyasztást«, amely aztán megadja ennek a »kitűnő« orosz arisztokratának igazi arcképét. Polutikin hozományvadász, a kormányzóság minden vagyonos leányának megkérte már a kezét. Műveletlen, csak fércműveket olvas. Keresetten beszél, s bevezette házába a francia konyhát, amelynek az a fő titka, hogy minden ételt ki kell vetkőztetni természetesen ízéből. Mennyivel más emberek Polutikin jobbágyai! Mikor róluk beszél az író, hangja megtelik őszinte érdeklődéssel és csodálattal. Hor igazi bölcs. Már arca is Sokratesra emlékeztet. A tények és a gyakorlat embere, racionalista, aki még a jobbágyelnyomás szörnyű helyzetében is ért ahhoz,

hogyan lehet ügyesen gazdálkodni, háza táját rendben tartani s tisztességben felnevelni népes családját. Érdekesen egészíti ki Hor vonásait barátja, Kalinics. Szelid természetű, mosolygós, világoskék szemű muzsik. Idealista, romantikus, szépért-jóért lelkesedő és álmodozó. Igazi művészlelek, aki énekel, balalajkázik, s még olyan finomságok iránt is van érzeke, hogy barátját meglepje egy csokor mezei eperrel. »Kalinics közelebb állt a természethez, Hor pedig az emberekhez, a társadalomhoz« — foglalja össze az író a két muzsik összehasonlítását.

S ennek a három alaknak a megmintázása nem egy »nagyúri műkedvelő« öncélú művészkedése, hanem egy igazi művész mértéktartó, de annál hatásosabb leleplező munkája. Éppen az író hangja az, amely gúnyból meleg együttérzésbe váltva át — minden száraz moralizálásnál világosabban domborítja ki az elbeszélés eszméi mondani-valóját: Milyen jogen uralkodnak a silány Polutikinok a náluk sokkal különb és értékesebb Horokon és Kalinicsokon?

Vagy itt van *Az ispán* c. elbeszéléseinek két főalakja: Penocskin és Szofron. Az ő bemutatásukban már a legkíméletlenebb szatírától sem riad vissza az író. Penocskin földesúr háza francia építész terve szerint épült. Embereit angolosan öltözteti. Szigorú, de igazságos, törődik alárendeltjei sorsával, meg is bünteti őket — de mindig javukat tartva szem előtt. »Úgy kell bánni velük, mint a gyermekekkel, — szokta mondani — tudatlanok.« — Kifogástalan modorú, választékosan öltözködik, s arca majd kicsattan az egészségtől. Kerüli a heves mozdulatokat és a hangos beszédet. Nem szeret olvasni, de a kártyajátékban mester. Egyszóval a kormányzóságban a legműveltebb nemesek és a legirigyléreméltóbb vőlegényjelöltek egyike. Mikor egyik szolgálja a reggelihez elfelejtette megmelegíteni a bort, csak annyit mondott tökéletes önuralommal: »Fjodor dolgában intézkedést várok«. A botozásnál már nem kívánt jelen lenni. Vagyis tökéletes gentleman, »igazi humanista« à la Heyden, ahogyan Lenin mondja majd róla.

Mikor ez a földesúr megjelent egyik birtokán, tüzes riadalom futott végig a falun. Mindenki menekült, bújt előle. Még a tyúk is gyorsított ügetéssel iramodtak neki a kapualjnak, s a vitéz kakas, félbehagyta a kukorékolást, s zavartan futásnak eredt.

Pedig még nála is van veszedelmesebb ember a faluban. A birtok tulajdonképpeni gazdája nem ő, hanem az ispán, Szofron. Úgy gazdálkodik az uraság földjén, mint a maga birtokán. Minden paraszt az ő adósa, neki dolgozik mindenki zsellér-sorban. »Eszes, nagyon eszes és gazdag is a bestia« — mondja

róla az egyik muzsik. Veri az embereket. »Állat, nem ember. Kutya, valóságos kutya.« A földesúr szemét hüny gazságai fölött, mert mindent behajt, hátralék nincs. S neki csak ez a fontos.

Viszont meleg líraiság ömlik el Turgenyev sorain, mikor az orosz paraszt szépség utáni szomjúságát s művészi tehetségét tárja fel. Az *énekesek* c. elbeszélésének két főalakja, a bandagazda és Jakov, versenyt énekel s énekével magával ragadja a korcsma egyszerű közönségét. Ahogy Jakov hangja zengőn és édesen ömlik, az egyik muzsik lehorgaszítja fejét, a másik elfordul, a harmadik ellágyulva, ostobán eltávozott szájjal áll, a negyedik csendesesen zokog a sarokban. Az ének hangjaira a durva parasztokból előbújik nemesebbik énjük. — De csak rövid időre. Amikor néhány óra múlva a vadász betekint a kocsmá ablakán, vígasztalan látvány fogadja: mindenki részeg, durván ordít, táncol. Az énekes Jakov is részeg, s berekedt hangon valami olcsó utcai táncdalt énekel. Hiába, az élet sivár, a durva valóság elfojtja a szépet, a nemeset. Ezen a társadalmon nem segíthet az ének, — mintha ezt mondaná a megszorodott írő.

Az a körkép, amelyet Turgenyev a 40-es évek Oroszországról megrajzolt, sivár, örömtelen. S mégsem kétségbeejtő. A könyv bemutatja az orosz táj gazdságát és szépségét, az orosz népben rejlő értékeket: a szépség utáni vágyát, erejét, jóságát, s mindez bizakodással töltötte el az olvasót. A sok komor kép láttára is a könyv első elbeszélésének tanulsága csengett az olvasó fülébe: »Az orosz ember annyira bízik a maga erejében és szívószívágában, hogy sokszor büszkén a mellét veri, keveset törődik a múlttal, merészen előretekint. Ami jó, tetszik neki, amit értelmesnek lát, magáévá teszi, az, hogy honnan ered, tökéletesen mindegy neki.« S hogy ez Turgenyev őszinte hite volt, azt éppen egyik 1847-ből származó nyilatkozata bizonyítja. A *Hor és Kalinics* megjelenéséig egy időben írta egyik recenziójában: »Az orosz emberben nagy tettek, nagy népi fejlődés csirája rejlik és érik.« A könyv pozitív hatása éppen abban nyilvánult meg, hogy ezt a fejlődést siettetette.

Az elbeszélések szerves tartozékai a tájképek. Ahogy emberalakokban változatosan sorakoztatja fel előttünk az írő az orosz ember különböző típusait, úgy vonultatja el szemünk előtt a középorosz tájak jellemző képeit. Látjuk az erdőt és a sztyeppét tavasszal, nyáron, ősszel és télen, hajnalban, délben, este és éjszaka. A táj az események háttere s a könyv hangulati tartalmának gazdag forrása. Mert a vadász érzelmileg viszonyul a tájhoz: nem közömbös neki a természet. A nyárfát pl. nem szereti, s

ezért nem áll meg pihenni a nyárfásban, tovább megy kedves nyírfáihoz s azok tövében heveredik le. (A *találka*.)

A tájat nem úgy nézi, mint valami műkedvelő arisztokrata vadász, hanem mint maga az orosz nép. A táj fogja össze szemében az orosz jelent és múltat. »Szabad, széles, vadvízes, dúsfüvű rónaság vett körül: rengeteg kisebb rét, tavacsok, erceskék, holtvizek, telenőve fűzfákkal és bokros füzesekkel, tisztán orosz, az orosz ember szemének drága vidékek, hasonlók azokhoz, amelyekre ősi mondáink hősei lovagoltak ki fehér hattyút és szürke rucát löni« — mondja *Zörög!* c. elbeszélésében.

Tájképei megalkotásában elsősorban festő. Főként a szín- és fényhatások érdeklik: hangulatának megfelelően hol az élénk, hol a szelíd színek és fények. Felejthetetlenül szépek a *Bezsín Lug* tájképei. Az elbeszélés a júliusi reggel leírásával kezdődik, majd éppen az ég színeinek alakulásával mutatja be a napszakok változását.

Hogy mennyire képekben lát az írő, azt szépen igazolja az *énekesek* c. elbeszélésének az a részlete, amelyben Jakov énekének a vadászra gyakorolt hatását akarja szemléltetni. »Eszembe jutott: láttam egyszer estefelé, apály idején, a messziről mélyen és fenyegetően morajló tenger homokos, sík partján egy nagy, fehér sirályt; mozdulatlanul ült, selyemtoáll mellét kivetette a biborszínű alkonyi fénynek s csak néha terjesztette ki lassan hosszú szárnyait az ismerős tenger és az alatt úszó bíboros arcú nap felé.« A hanghatásokat is vizuálisan tudja érzékeltetni.

De ennek a különös képzetársításnak mélyebb oka is van. Turgenyev számára a táj és az ember egyet jelent. Az orosz muzsik dala az orosz tájat juttatja eszébe. Jakov dalának »mindegyik hangjából megcsapott egy lelkünkkel rokon, beláthatatlan térség fuallata, mintha az ismerős sztyepp tárult volna ki előttünk, amely belevesz a végtelen messzeségbe« — mondja. Ez a mindent egybe foglaló érzés, az orosz népnek és az orosz földnek ez a mélyeséges szeretete az az érzelmi tartalom, amely az észmei mondánivalóval egybeolvadva biztosítja az egész könyv egységes hatását.

Tájképei sokszor az impresszionista festők foltszerű ábrázolásmódjára emlékeztetnek. Figyeljük meg a *Kraszivaja Mec menti Kaszjan* c. elbeszélés egyik finom képét: »Az idő gyönyörű volt, a tegnapinál is gyönyörűbb, de a hőség csak nem akart alábbhagyni. A kristályos égen csak néha lebegett át egy-egy magasan úszó felhő, sárgásfehér, mint a maradozó tavaszi hó, lapos és hosszú, mint a leeresztett vitorla. Cifrán foszladozó, puha és könnyű, gyapot-

finom szegélyük lassan, de észrevehetően változott minden pillanatban : szétolvadtak a levegőben ezek a felhők és árnyékot nem hullattak a földre.»

A szín- és fényhatások mellett azonban Turgenyevnek van érzéke a hang- és mozgáshatások iránt is. A *találka* c. elbeszélésének elején gyönyörűen érzékelteti az évszakok váltakozását a falevelek suhogásával. »Már a suhogásukról is meg lehetett ismerni, hogy melyik évszakban vagyunk. Nem a tavasz jökedvű, nevető remegése volt ez, nem a nyár puha zsongása, hosszú beszélgetése, nem is a késő őszi felénk és hűvös rebegése, hanem alig hallható, álmosan suttyogó beszéd. A fatetőket alig horzsolta a gyenge fuvalom.«

Áprily Lajos fordítása igazi művészi munka. A fordító kitűnő stílusérzékkel és lelkiismeretes műgonddal igyekszik visszaadni az orosz szöveg minden szépségét. Üde képei, ízes, sokszor székelyes kifejezései gyönyörűen tolmácsolják az eredeti nyelv minden zamatát. Áprily költő, aki felfedezi

Turgenyev prózájának rejtett zenciségét is. Figyeljük meg pl. a *Künn az erdön, künn a pusztán* c. részlet következő tavaszi képét. Az orosz szöveg annyira dallamos, hogy szinte versbe kívánkozik, így

Как вольно дышит груь,
Как быстро движутся члены,
Как крепнет весь человек,
Охваченный свежим дыханьем весны

Áprily fordítását így szedhetnők versbe !

Milyen szabadon lélezkzik a mell,
Milyen fürgén mozognak a tagok,
A tavasz friss leheletétől átölelve
Hogy edződik az egész ember!

Az izléses gonddal kiállított könyv (csak néhány sajtóhibát fedeztem fel bennel) értékét teljessé teszik a D. P. jelzéssel megjelent ügyes és tartalmas ismertetés s a könyv végén közölt s így a szöveg élvezésében nem zavaró jegyzetek.

Dallos György

MAKKAI LÁSZLÓ : A MAGYAR PURITÁNUSOK HARCA A FEUDALIZMUS ELLEN

Akadémiai Kiadó, Bp. 1952.

Makkai László a magyar történetírás nyomasztó adósságát törleszti a puritánizmus igen jelentős mozgalmának monográfikus feldolgozásával. Zoványi Jenőnek 1911-ben megjelent iránymutató könyve, polgári liberális szemléletű, de tökéletesen elhanyagolja a társadalmi összefüggések megvilágítását, ilyen törekvés inkább a puritánizmus modern kárhóztatónál bukkan fel, amikor a mozgalmat az angol forradalmi eszmék magyarországi szálláscsinálójaként jellemzik. (PL. Pokoly József : *Az erdélyi református egyház története*: Bp. 1904—1905 c. művében.) Bodonhelyi József kísérlete (*Az angol puritánizmus lelki élete és magyar hatása*, Bp. 1942) teológiai nézőpontjánál és szellem-történeti módszerénél fogva nem alkalmas arra, hogy a magyar puritánus mozgalomról világos képet rajzoljon. Makkai László azt tűzte ki feladatául, hogy a történelmi materializmus módszerével társadalmi összefüggéseiben vizsgáltsa meg e bonyolult kérdést, melynek tisztázása erdalmunk fejlődésére nézve sem közömbös, hiszen a puritánus mozgalom csúcspontján olyan frói egyéniség áll, mint Apáczai Csere János.

A szerző széleskörű és alapos anyaggyűjtésre építette fel művét, s ez az anyaggyűjtés

nem volt könnyű az eddigi kutatás hiányos volta és a feltárt anyag rendkívüli szétszórtsága miatt. Makkai könyvében a legapróbb adalékok is megtalálják helyüket : a kutatás alaposága és módszeressége tekintetében műve mintaszerű. A puritánizmust először angol viszonylatban veszi szemügyre, s mint az angol polgári forradalom ideológiáját jellemzi, majd rámutat arra, hogy Anglián kívül csupán Hollandiában és Magyarországon van puritánus mozgalom : a társadalomfejlődés csak itt hozott létre olyan helyzetet, hogy az angol eszmék, megfelelő adaptálással, ideológiai felépítményként jelentkezhetnek. A magyar puritánus mozgalom osztályalapját a szerző jórészt a mezővárosi jobbágypolgárságban s a szabad városok céhpolgárságában találja meg (Gönc, Tállya, Tokaj, Nagyvárad, Marosvásárhely, Kolozsvár), amellyel a külföldet járt, művelt református papi réteg verségi és érdekközösségi kapcsolatban is áll. A puritánus mozgalom kibontakozását és lefolyását meghatározzák, és természetesen bonyolítják, a nemesi jus patronatus, valamint az erdélyi fejedelmi centralizáció államegyházi törekvései : hol a rendiség, hol a fejedelem látszik a puritánus mozgalom átmeneti pártfogójának, sőt egy